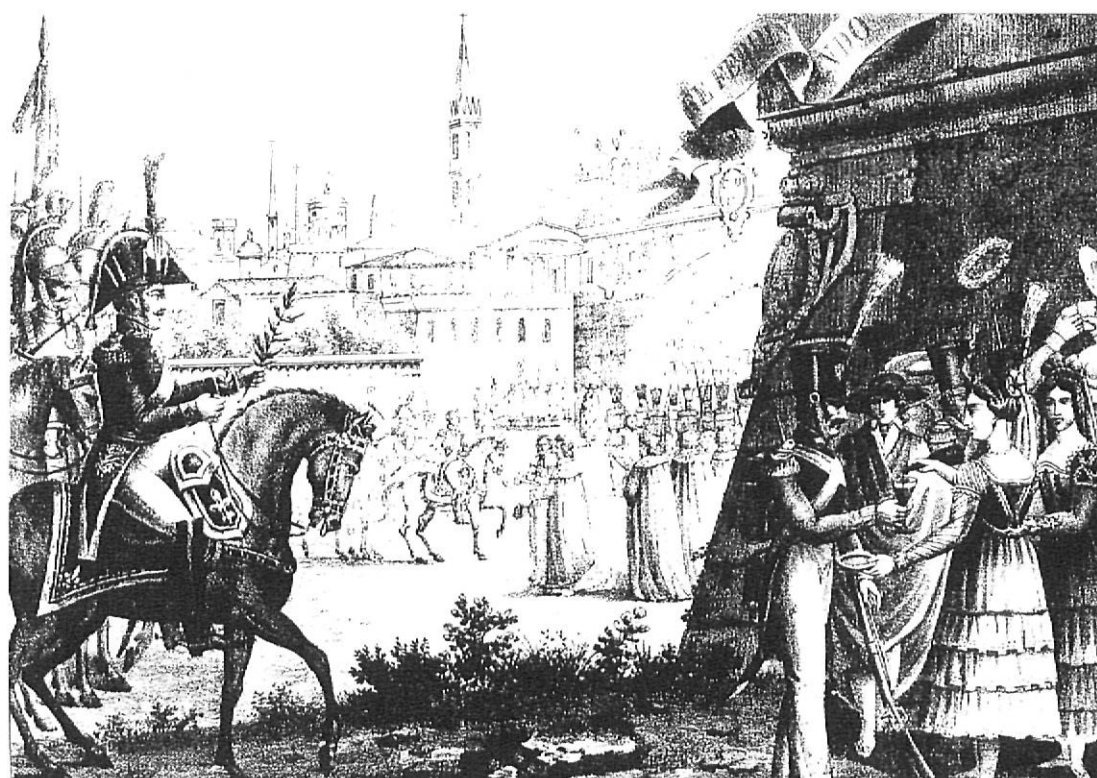

Història

El combat del bosc de Palau (14 de juny de 1823)

Jean-Louis Blanchon

Des de 1820 fins a 1823, Espanya va viure una experiència liberal que hauria pogut reeixir amb una mica de bona voluntat del rei Ferran VII. Desgraciadament els liberals estaven dividits entre moderats i exaltats. Els moderats, anomenats *doceaïnistas* perquè van actuar des del 1812, tenien el paper més important; pensaven que la revolució pertanyia al passat i que només convenia posar-ne els principis en aplicació; eren els conservadors de la revolució. Els exaltats, els *veinteaïnistas*, al contrari, no s'oposaven a l'acció directa i deien que no calia aturar el procés revolucionari. Els moderats només eren un grup, quasi un partit, i tenien un poder desproporcionat atenent la seva representativitat. Una franja important de l'opinió tenia més confiança en els exaltats, en llur relativa democràcia i en el seu desig de la difícil integració de les dones en l'acció política. Tot i que les sessions de les corts eren públiques, si les dones volien anar-hi havien de disfressar-se d'homes, o encara millor d'eclesiàstics, per amagar les seves formes.

Entrada dels francesos a Madrid. Diu el text: «El 24 de maig de 1823, el duc d'Angulema, enfront de l'exèrcit francès, va fer la seva entrada a Madrid sota les aclamacions d'una població èbria de goig i amb els crits de "Visca el rei", "Visca el duc d'Angulema" i "Visquen els nostres alliberadors"».

L'experiència constitucional espanyola de 1820 inquietava Lluís XVIII de França. Els seus exèrcits van franquejar la frontera cerdana el 14 d'abril de 1823

Vic. Diu el text: «Víctor Dupleix, nascut a la Vendée, d'edat 27 anys, oficial al 8è regiment d'infanteria de línia, tocat de dues bales a la càrrega de Vich a Catalunya el 26 de maig de 1823, va caure als braços dels tiradors que el seguien en dir-los: "Amics meus, sóc mort però amb tot Visca el Rei". Conduït agonitzant a la vila, va trobar el seu coronel, al qual va dir: "Sóc feliç de morir com els meus per Déu i el Rei". Poques hores després, no existia».

El trienni liberal

Més encara que l'oposició entre liberals, la distància que separava els constitucionals dels reialistes, els *serviles*,⁽¹⁾ era molt més perillosa per al règim. El descontentament de la pagesia, l'acció insidiosa del clergat, l'egoisme dels privilegiats, la mala fe del rei, els problemes plantejats als liberals donaven esperança als reialistes de la tornada a l'absolutisme de 1814 a 1820. Ja el 7 juliol de 1822 la Guàrdia Reial madrilenya intentà sense èxit escombrar el règim constitucional.⁽²⁾ Molt greu era també la Regència d'Urgell, que tocava quasi tot Catalunya. De les trenta-dues comarques catalanes, les bandes reialistes n'ocupaven dinou.⁽³⁾ Després de la presa de la Seu el juny de 1822 i la instal·lació d'una Junta Superior Provisional de Catalunya, proclamaren oficialment la Regència d'Urgell el

15 d'agost de 1822⁽⁴⁾ sota pretext que la captivitat del rei li prohibia d'actuar.⁽⁵⁾ La Regència d'Urgell va estendre un ambient de terror a les terres dominades i més encara entre els antics constitucionals. No durà gaire, perquè va ser foragitada de la península als combats de Rigolisa i de la Guingueta d'Ix (Bourg-Madame) el 29 de novembre de 1822, menys de quatre mesos més tard.⁽⁶⁾

A l'inici del 1823, enfront de l'amenaça de la intervenció francesa, els constitucionals acabaren l'ocupació total de la muntanya catalana amb excessos a vegades insuportables. «El 18 de gener de 1823, el general constitucional Rota⁽⁷⁾ escorcolla els entorns de la Seu d'Urgell amb 1.500 homes i persegueix els absolutistes, 800 homes de Miralles,⁽⁸⁾ fins a la petita ciutat de Sant Llorens de Morunys, que n'és distant de cinc o sis lligues i que pren per assalt;

incendia després les cases que els seus adversaris han barrat. Pocs són els que van poder obrir-se un passatge amb armes i refugiar-se en els monts però la majoria (homes, dones i nens) van perir en les ruïnes de llurs pròpies cases⁽⁹⁾».

La nit del 2 al 3 de febrer de 1823 a dos quarts de quatre del matí, el general reialista Romagosa abandonava les fortaleses de la Seu d'Urgell. Enginyà una trampa per restringir les seves baixes: «Els constitucionals només van conèixer l'evacuació de les fortaleses de la Seu que unes quantes hores després. Metxes posades en els canons els feien disparar a intervals diferents i enganyaven la vigilància dels soldats que formaven el bloqueig⁽¹⁰⁾». «Es diu que Romagosa només ha deixat un centenar de malalts, però els que coneixen les disposicions sanguinàries de Mina miren els malalts reialistes dei-

xats a Urgell com víctimes segures de la ferocitat dels revolucionaris(11)». «Quan van adonar-se de la cosa, van perseguir els fugitius, violar el territori andorrà i matar la reraguarda, vells, dones i mainada que no havien pogut seguir els soldats. Es parla de 300 baixes(12)».

La intervenció francesa

L'experiència constitucional espanyola inquietava el rei de França Lluís XVIII. Ja havia instal·lat als Pirineus el cordó sanitari esdevingut després cos d'observació, però, ¿què més podia fer? El seu exèrcit, poc més o menys el mateix que el de Napoleó, tenia més simpatia pels constitucionals que no pas pels reialistes i, a més, guardava un record dolent dels anys 1808-1814 a la península. Els liberals francesos mantenien una agitació política contra la guerra projectada. Les monarquies europees van tenir tanta por de França entre 1792 i 1815 que dubtaven de donar-li un paper internacional. Anglaterra se n'aprofitava i esperava massa del mercat llatinoamericà per desitjar la normalització de la vida política espanyola.

Chateaubriand, que somiava de veure una guerra amb la bandera blanca dels reis i no la tricolor de Napoleó, acabà per sortir-se amb la seva. El 7 d'abril de 1823, els Cent Mil Fills de Sant Lluís, a les ordres del duc d'Angulema, amb l'acord de les monarquies europees, entraren a Espanya amb els reialistes espanyols que França havia equipat.(13) Començava una guerra que durà menys de vuit mesos, fins al 22 de novembre de 1823, després de la presa de la torre del Trocadero a Cadis, el 31 d'agost, i el restabliment del rei Ferran VII en la plenitud dels seus poders.

Tres cossos franquejaren el Bidasoa: 1r cos: Mariscal Oudinot, duc de

Reggio (4 divisions, entre les quals una de dragons); 2n cos: General Molitor; 3r cos: SA el Príncep Hohenlohe.

El mariscal Moncey entrà a Catalunya amb el 4t cos, cinc regiments de cavalleria -6è, 18è i 22è caçadors, 5è i 6è húsars-, quatre regiments d'infanteria lleugera -1r, 3r, 6è i 12è- i nou regiments de línia -2n, 3r, 5è, 8è, 19è, 26è, 28è, 31è i 32è.

A Castella i Andalusia, la guerra de 1823 s'assemblà molt a una passejada militar. Només Moncey, a Catalunya, tenia dificultats amb els constitucionals d'Espoz i Mina. «Mina no tenia exactament talents militars, sinó el coneixement del país i un llarg costum de la guerrilla(14)». Va ser precisament aquest domini de la guerrilla el que hauria perdut Espoz i Mina. Els historiadors del personatge li reprotxen la dispersió de les seves forces. El cap de partida victoriós no va saber deixar la plaça a un estrateg competent. Les forces constitucionals eren comparables a les franceses: 21.000 homes contra 19.000 per Moncey ajudat pels reialistes espanyols. Espoz i Mina disposava doncs d'una massa capaç de posar-li difícil a Moncey. Va triar de concentrar les seves forces dins les ciutats i fortaleses i de guardar només 6.000 homes per maniobrar, efectiu molt insuficient. Les guarnicions escampades van rendir-se les unes després de les altres darrere de setges més o menys llargs, mentre que les unitats mòbils evitaven el contacte amb les franceses i només sobreviuen amb el terror que inspiraven.

Els francesos franquejaren la frontera cerdana el 14 d'abril i la de la Jonquera el 18(15). A la Cerdanya, les tropes reialistes espanyoles es comportaren de manera desvergonyida. «Les quatre companyies que Romagosa havia deixat a Bellver van cometre-hi actes d'indisciplina molt

greus. Soldats que havien robat van ser detinguts. Els seus companys els han alliberat. Monsieur le Maréchal(16) ha encarregat el general Romagosa d'investigar i de castigar els principals autors dels desordres(17)». Sembla que no va fer res.

Espoz i Mina, que manava un exèrcit molt mòbil, evità el contacte i passejà els francesos. En dos mesos, no van obtenir cap resultat tangible. El ministre es posava nerviós i envià a Moncey, el 14 de juny, el dia precisament de la victòria del combat del bosc de Palau, una carta molt dura: «Tothom se sorprèn, i per raons diverses, que Mina, burlant-se dels nostres generals, se'ls escapa des de fa dos mesos i insulta el territori francès. Les conseqüències que hom en treu són totes dolentes per al 4rt cos. [...] Per acabar amb això, cal una columna mòbil francoespanyola amb matxos, queviures i cartutxos per a dotze dies i posar-la a l'encalç de Mina(18)».

Moncey no havia esperat el mal humor del ministre per donar l'ordre de no deixar Mina, que encara conservava, amb tot, la seva combativitat, ja que rebutjà els reialistes Jep de l'Estany i Romagosa a la vora de Camprodon.(19) «Penso», escriu Moncey el 27 de maig de 1823, «que els generals vescomte Donnadieu i baró d'Eroles acabaran per atrapar Mina si el segueixen amb perseverança com ho cal fer. Mentre que aquest guerriller sigui al camp, no haurem fet res a Catalunya i serà impossible d'empendre el bloqueig de Barcelona que exigirà les forces reunides dels generals Curial, Donnadieu i d'Eroles. És urgent de trobar Mina, d'estassar-lo, d'empènyer-lo en totes les direccions que podrà prendre, d'obligar-lo per acabar a tancar-se en qualsevol plaça on el podrem contenir».

A dalt a la dreta: Conducta d'un soldat francès. Diu el text: «Jean Montalon, fuseller al 2n batalló del 5è d'infanteria lleugera, essent en facció el 27 d'abril de 1823 a Figueres, quedà ferm al seu post malgrat dos trets de canó dirigits cap a ell i que van tocar la garita a la vora de la qual era fins al moment, on, tocat ell mateix per un tercera bala, va caure i va ser greument ferit. El duc d'Angulema, per aquesta bella conducta, ha nomenat aquest valent membre de la Legió d'Honor».

A baix a l'esquerra: Bella defensa de Vic. Diu el text: «El 26 de maig de 1823, aquesta vila va ser atacada per Mina amb 3.500 homes. La guarnició forta de 400 homes del 8è de línia i de 400 realistes espanyols de Romagosa i manada pel coronel Salperwick, havent de defensar 9 portes, rebutjà a tots els punts l'enemic que intentava escalar les parets. Per fi, després de 3 hores de combat, Mina va ser foragitat i vençut després de deixar 60 baixes i molts ferits, entre els quals el famós general Zoraquín, que va morir a causa de les ferides».

El combat del bosc de Palau

L'única solució que li quedava a Mina, incapaç d'oposar-se de front als francesos, era una mobilitat sense respir. Moncey volia una acció brillant, un fet d'armes que el pogués posar en evidència. El combat del bosc de Palau va ser aquest esdeveniment esperat. Els dies 1, 2, 3 i 4 de juny Espoz i Mina era a la Seu.

El 5 es dirigí cap a la Cerdanya; el seu lloctinent, Gurrea, dormia a Lles i ell a la vora de Martinet, a Hostalneu. El 6, sia per inquietar la guarnició de Puigcerdà, sia per fer saber als liberals francesos que les forces espanyoles tenien la capacitat militar

d'ajudar-los si es revoltaven, intentà d'enfrontar-se amb el realista Romagosa, que evità el contacte.

Aixecà el seu campament a Palau, a l'Alta Cerdanya, on cremà dues cases ocupades per duaners, i l'endemà, 7 de juny, anà a Planoles per la collada de Toses. Dormí a Camprodon el 8; el 9 era a Santa Pau, a la vora d'Olot, el 10 a Tortellà i l'11 evità la cavalleria francesa que li tallava la carretera de Figueres. El 12 dormí a Setcases, després de passar el coll d'Ares, i el 13, un exèrcit esgotat arribava a Núria.(20) Espoz i Mina dividí el seu exèrcit, aleshores de prop de 2.500 homes, en dos cossos. Ell mateix deixà Núria per la vall d'Err; per Llivia, Ur, la Tor de Querol i Guils

aconseguí d'arribar a la Seu d'Urgell. El segon cos, manat per Gurrea, anava cap a l'oest, del Puigmal a Palau, aprofitant el cobert forestal. L'exèrcit francès, acantonat entre Palau i Vilallobent, tingué coneixement pels pagesos de la presència de constitucionals dins aquest bosc i empengué la pujada cap a la cresta. Primer el contacte va ser fatal per als francesos, que esperaven els constitucionals emboscats. Mataren quatre soldats francesos, feriren un capità i el cavall del coronel.(21) Immediatament, els francesos, que tenien l'avantatge del nombre, perseguiren els homes de Gurrea, que giraren cua. Extraordinaris caminadors de muntanya, sabien que els francesos no

Presa de la torre del Trocadero a Cadis (31 d'agost de 1823). Aquí diuen el 30 d'agost.

podrien agafar-los i pujaren. Quan els francesos els havien perdut de vista, decidiren d'ultrapassar el bosc, d'arribar a les pastures, on l'absència d'arbres els permetria de seguir el moviment de Gurrea. En arribar-hi, aperceberen en el pla de Salines que domina Vallcebolera, més enllà de l'actual fita 504, que els realistes espanyols del baró d'Eroles, manats per Romagosa, barraven el pas als constitucionals.(22) Entre l'exèrcit de la Fe i els francesos que li tallaven la retirada, els constitucionals només podien rendir-se. D'un cos de 1.050 homes, els constitucionals tenien 700 presoners, cent morts i molts ferits; altres fonts donen vuitanta morts i de sis-cents a set-cents presoners.(23) Cent cinquanta constitucionals van aconseguir escapar-se. Entre els presoners, Moncey tingué la satisfacció de veure-hi José María Aldaz, secretari particular de Mina; n'esperava informacions sobre els projectes dels constitucionals i sobre els trànsfugues francesos.(24)

Per què portar la guerra a França?

El fracàs de la incursió d'Espoz i Mina en el territori francès porta a buscar les motivacions d'un error així.

Després de la derrota sobre Vic i la dissortada pèrdua del seu cap de plana major, Mariano Zorraquín, és possible que Espoz i Mina hagués volgut arribar a la frontera i introduir-se a França per desestabilitzar aquest país i, potser, per enlluernar Moncey amb qualsevol acció brillant. De fet, Moncey admirava Mina per aquesta acció coratjosa.

D'altres són molt més severes: «Tot lector de bona fe se sorprendrà amb nosaltres de la importància lligada a aquest moviment. Ens sembla més l'efecte de la desesperació que no pas el d'una hàbil combinació. Potser n'hem mal vist la finalitat;

però els resultats no podien confirmar més bé la nostra opinió i desmentir la dels apologistes improvisats d'un cap de guerrillers del qual fan de tant en tant un bandoler sense talent i sense coratge, i un general tan il·luminat com intrèpid(25)».

I segons Michel Martziuff: «Pensem que comptava, aleshores, de prendre un avantatge militar en maniobrar com volia les tropes franceses i que esperava treure un benefici polític d'una demostració de força en el territori enemic(26)».

Els constitucionals vençuts

Aquest combat del bosc de Palau, finalment una acció modesta amb efectius de poca importància i un interès estratègic molt limitat, va conèixer una glòria sorprenent i immerescuda. Feia dos mesos que els francesos esperaven una victòria militar a Catalunya i aquest petit fet d'armes esdevingué una victòria gloriosa. Els generals se'n disputaven la paternitat. El ministre envià felicitacions altisonants. Per als constitucionals, dissortadament, és el començament de la fi.

Finalment, la victòria francesa fou ineluctable a causa de la desproporció de les forces. El 21 d'octubre de 1823, els francesos franquejaren les fortaliseses d'Urgell, després d'un duel d'artilleria del 12 al 19 i una capitula-

ció firmada el 20. El coronel Vigo, governador d'Urgell, va ser fet presoner.(27) El 4 de novembre de 1823, les tropes franceses entraren a Barcelona, que havia capitulat el 26 d'octubre; va ser l'última ciutat de la península on entraren els francesos, i Lleida, el 31, la darrera a capitular.

La derrota militar no podia fer desaparèixer les conviccions polítiques. Condemnaren un paleta de Segòvia el 1824 a la reclusió dins un convent amb penitències adaptades perquè l'havien sentit dir «Me cago en san Francisco y en los frailes» i que Ferran VII era «un burro y un putero(28)». «Un tal Pere Pallares que cridava "Visca la Constitució" va ser detingut el 27 de març de 1826 i conduït a Puycerda(29)». El 18 d'agost de 1826, a la muntanya puigcerdanenca de Saltegat, el pastor Jacinto Picamal cridà «las execrables y sediciosas expresiones de "Viva Mina", "Viva la Constitución" i "Mueran los Frailes": el jutjaren el 14 de setembre.(30)

Incomoditat de l'exèrcit francès

L'exèrcit d'ocupació (1823-1828) creia tenir la unanimitat a favor seu perquè d'una banda havia permès el restabliment del rei en el seu tron i de l'altra havia fet l'impossible per limitar els excessos de la repressió anticonstitucional. Ben al contrari, però: havia reeixit en la proesa de

Tot i ser una acció modesta, el combat del bosc de Palau va conèixer una glòria sorprenent, perquè els francesos feia temps que esperaven una victòria militar a Catalunya

desplaure a tothom, perquè havia comès el doble crim d'interrompre militarment l'experiència constitucional i de posar límits percebuts com a insuportables a les venjances reialistes. Aquesta unanimitat es palesa en la solidaritat dels civils i dels militars espanyols contra els soldats francesos arran de qualsevol incident, com per exemple baralles de tavernes. És per això que el comandament francès prohibí que militars francesos i espanyols tinguessin guarnició a les mateixes ciutats. Com pertot arreu a la península, els soldats francesos

acantonats a la Seu d'Urgell eren vistos ràpidament com molestos. El 1r d'abril de 1827, insultaren els francesos i els llançaren pedres. Uns dies més tard, un sentinella a Castellciutat, a la vora de la Seu, va ser agredit a cops de pedres, de nit, per pagesos; el soldat disparà; una patrulla dissipà els assaltants i en detingué un. El 3 d'octubre de 1826, l'ajuntament de la Seu prohibí als francesos de tallar unes branques per fer estaques. Els pagesos tenien el costum d'inundar els camins on passaven els soldats francesos quan anaven a fer guàrdia.

Quedava molt poca cosa de la glòria sobreestimada del combat del bosc de Palau del 14 de juny del 1823.

Jean-Louis Blanchon és historiador.

Referències

- ACP (FMP): Arxiu comarcal de Puigcerdà (Fons municipal de Puigcerdà).
ADPO: Archives départementales des Pyrénées-Orientales.
MAE: Archives du Ministère des Affaires Étrangères. Paris.
SHAT: Service historique de l'armée de terre. Château de Vincennes.

Notes

- Es pot buscar l'etimologia de *servil* dins *siervo* (serf, esclau) però també dins *ser vil*. En cada cas la voluntat pejorativa és evident.
- Es pot llegir avui encara a l'entrada de la plaça Major de Madrid la inscripció: «A los héroes del 7 de julio de 1822». Qui són els herois?
- Ramón ARNABAT, «Revolución y Contrarevolución durante el trienio liberal en Cataluña (1820-1823)», a Alberto GIL NOVALES, *La Revolución Liberal Congreso sobre la Revolución liberal española en su diversidad peninsular (insular) y americana*. Ediciones del Orto, Madrid, abril de 1999.
- SHAT D1 3: «La Regencia instalada a solitud de los pueblos de España para gobernar durante la cautividad en que notoriamente se halla la augusta persona del Señor D. Fernando VII (que Dios guarde) y poner un término a los malos que la están afligiendo, ha acordado que se publique su instalación en el Cuartel General de Urgel el día 14 del corriente» (agost de 1822).
- MAE. *Correspondance diplomatique Espagne*. Tom 716. *Proclamation de la Régence d'Urgell du 15 août 1822*: «Desde el 9 de marzo de 1820, vuestro rey Fernando VII está cautivo, impedido de hacer el bien de su pueblo y regirlo por las antiguas leyes, constitución, fueros y costumbres de la Península, dictadas por cortes sabias, libres e imparciales. Esta novedad es obra de algunos que anteponiendo sus intereses a el honor español se han prestado a ser instrumento para trastornar el altar, los tronos, el orden y la paz de la Europa entera [...] «Mandamos
«1) Se haga saber a todos los habitantes de España la instalación del presente gobierno para el cumplimiento de las órdenes que de

- el dimanen, persuadidos de que por su desobediencia serán tenidos como enemigos de su legítimo Rey y de su patria [...] »4) Se declara que las cortes que en Cádiz dictaron dicha constitución no tubieron la representación nacional».
- Jean-Louis BLANCHON, «La batalla de Bourg-Madame». *Revista de Girona* núm. 212. Maig-Juny 2002.
 - Antonio Rotten, o Rota, militar suís passat al servei de Ferran VII, combaté després a la banda dels constitucionals. Governador de Barcelona a la fi del govern liberal, fou ell qui acceptà la capitulació d'octubre de 1823. Marxà després a Ginebra.
 - SHAT D1 4/4. Carta del 27 de gener de 1823.
 - SHAT D1 4/4 Informe del *lieutenant-général* Curial al ministre del 26 de gener de 1823.
 - SHAT D1 4/4. Lletre del general Curial del 6 de febrer de 1823.
 - SHAT D1 4/4. Lletre del general Liger-Belair del 7 de febrer de 1823.
 - SHAT D1 4/5. Informe del 17 de febrer de 1823.
 - Diario Constitucional Político y Mercantil de Barcelona* del 12 d'abril de 1823: «Los bandidos de la fe que están acampados en las cercanías de San Esteván [Sant Esteve, a la vora de Perpinyà], han sido todos armados estos últimos días. En la actualidad habrá unos 9000 de esta canalla. Ayer les dieron tres piezas de campaña».
 - M. B. CAPEFIGUE, *Récit des opérations de l'armée française en Espagne sous les ordres de SAR Monseigneur Duc d'Angoulême*. Adrien Egron, Imprimeur. Paris, novembre 1823. 272 p. + 107 p.
 - D. Francisco Espoz y Mina. *Reseña histórica de la vida militar y política de este héroe*

- español*. Imprenta de D.J.M. de Grau. Barcelona, 1840. 248 pàgines.
- El Mariscal Moncey, duc de Conegliano.
 - SHAT D1 10.
 - SHAT D1 13.
 - SHAT D1 10. Informe del 15 de maig de 1823.
 - Biblioteca de autores españoles. *Memorias del General Don Francisco Espoz y Mina*. Edició i estudi preliminar de Miguel Artola Gallego. Ediciones Atlas. Madrid, 1962. Dos toms: 419 i 448 pàgines.
 - Altres fonts donen per l'exèrcit francès dos morts i dinou ferits, entre els quals quatre oficials i tres homes esgarriats.
 - L'oració fúnebre del baró d'Eroles evoca els seus fets d'armes a la Cerdanya: *Oración fúnebre de D. Joaquín Ibañez*. Biblioteca de Catalunya R 254 422: «Los altos de Núria, de Llers y de Cerdaña fueron testigos, de que ya ponía en huida, ya cautivaba a grupos de los vélites Mineros y Rotenistas».
 - ADPO 4M354.
 - SHAT D1 14.
 - Abel HUGO, *Histoire de la campagne d'Espagne*. Sense data. Biblioteca del SHAT.
 - Michel MARTZLUFF, *L'inursion de général Mina en Cerdagne pendant l'expédition des cent mille fils de Saint-Louis*. SASL. Perpinyà, 1985.
 - Faits d'armes de l'armée française en Espagne dédiés à l'année des Pyrénées*. 1823. Biblioteca del SHAT.
 - Sermones revolucionarios del Trienio Liberal*. Instituto de Cultura Juan Gil-Albert. Diputación de Alicante. 1991. 211 p. Estudi preliminar i presentació de Gérard Dufour.
 - SHAT D1 80.
 - ACP (FMP) Actes Consell. 1826.